

~ ЕКОНОМІКА ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАНА СПРАВА ~

УДК: 338.48:351.85

DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2024-9-322-100-110>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Ахмедова О. О., доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри туризму, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна

e-mail: akhmedovayelena@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1573-7710

Єрмаков І. О., аспірант кафедри туризму, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна,

e-mail: ermakov.ivan@hneu.net

ORCID: 0009-0000-8615-0955

Анотація. У статті проаналізовано сучасні проблеми забезпечення безпеки у сфері туризму та готельно-ресторанного бізнесу, що особливо актуалізувалися після лютого 2022 року внаслідок повномасштабного російського вторгнення в Україну. Визначено ключові фактори, що впливають на формування державної політики у цій сфері, серед яких захист туристів та працівників, збереження культурної спадщини, економічна стабільність та національні інтереси. Таким чином, метою статті є дослідження особливостей формування державної політики забезпечення безпеки туристичної галузі та готельно-ресторанного бізнесу. В процесі написання статті використовувалися методи аналізу, синтезу, узагальнення, наукового спостереження та класифікації. Доведено, що успішне забезпечення безпеки у туристичній галузі потребує комплексного підходу, що охоплює створення нормативно-правової бази, налагодження роботи державних органів та агентств, забезпечення надійності інфраструктури та розробку планів реагування на надзвичайні ситуації. Розглянуто питання захисту культурних та історичних пам'яток, надання економічних стимулів бізнесу для впровадження безпекових заходів, використання міжнародного досвіду та стандартів, а також навчання персоналу та захисту інформаційних систем. Систематизовано фактори безпеки туризму, виділено головні та другорядні, кількісні та якісні, довготривалі та ситуативні фактори. Окремо наголошено на важливості чіткого розмежування між факторами та регуляторами, де останні виконують роль засобів цілеспрямованого впливу на об'єкт регулювання. Підкреслено необхідність подальшого дослідження механізмів забезпечення безпеки туризму з урахуванням сучасних викликів, а також наголошено на потребі вдосконалення державної політики з метою підвищення стійкості галузі до різних загроз, що дозволить забезпечити розвиток туризму та зміцнення національної безпеки України. Запропоновано низку конкретних заходів, які можуть бути впроваджені для підвищення рівня безпеки туристів та працівників галузі, включаючи програмне забезпечення для кібербезпеки, впровадження інноваційних технологій у системи контролю та моніторингу, а також підвищення рівня обізнаності працівників щодо дій у надзвичайних ситуаціях. Обґрунтовано необхідність забезпечення фінансової підтримки та стимулювання підприємств туристичної сфери, які впроваджують заходи з підвищення безпеки, що включає податкові пільги та субсидії.

Ключові слова: безпека, готельно-ресторанний бізнес, державна політика, забезпечення безпеки, туризм, туристична галузь.

PECULIARITIES OF THE STATE POLICY FORMATION FOR ENSURING SECURITY OF TOURISM AND HOSPITALITY BUSINESS

Akhmedova Olena, Doctor of Sciences in Public administration, Associate Professor, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine

e-mail: akhmedovayelena@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1573-7710

Yermakov Ivan, PhD student of the Tourism Department Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine

e-mail: ermakov.ivan@hneu.net

ORCID: 0009-0000-8615-0955

Abstract. The article analyzes the current issues of ensuring security in the tourism and hotel-restaurant industry, which became particularly relevant after February 2022 due to Russia's full-scale invasion of Ukraine. Key factors influencing the formation of state policy in this area have been identified, including the protection of tourists and employees, the preservation of cultural heritage, economic stability, and national interests. Thus, the article aims to study the peculiarities of the state policy formation of ensuring the security of tourism, hotel and restaurant business. In the process of writing the article, the methods of analysis, synthesis, generalization, scientific observation and classification have been used. It has been proven that the successful provision of security in the tourism industry requires a comprehensive approach that includes the creation of a legal framework, the establishment of effective work by state agencies and bodies, ensuring infrastructure reliability, and developing emergency response plans. The article addresses the protection of cultural and historical monuments, providing economic incentives for businesses to implement security measures, leveraging international experience and standards, as well as personnel training and information systems protection. The factors affecting tourism security have been systematized, highlighting the main and secondary ones, quantitative and qualitative, long-term and situational factors. Special emphasis is placed on the importance of a clear distinction between factors and regulators, where the latter serve as tools for targeted influence on the regulatory object. The need for further research on mechanisms for ensuring tourism security, considering contemporary challenges, has been emphasized. It is also stressed that improving state policy is essential to enhancing the industry's resilience to various threats, which will ensure the development of tourism and strengthen Ukraine's national security. A number of specific measures have been proposed to improve the security of tourists and industry workers, including cybersecurity software, the implementation of innovative technologies in control and monitoring systems, and increasing staff awareness of emergency procedures. The necessity of providing financial support and incentives to tourism businesses that implement security measures, including tax benefits and subsidies, has been substantiated.

Keywords: security, hotel and restaurant industry, state policy, security provision, tourism, tourism industry.

JEL Classification: H790, L660, L830

Постановка проблеми. Нині поняття безпеки є актуальним не тільки для туризму, а й для усього світу взагалі. І якщо до лютого 2022 року безпека розглядалася більше у розрізі можливих терористичних атак у Європейських країнах, США, Сполученому Королівстві тощо, то після повномасштабного російського вторгнення на територію України питання безпеки вийшло на новий рівень.

Формування державної політики забезпечення безпеки туристичної галузі та готельно-ресторанного бізнесу є складним процесом, який враховує низку факторів, таких як захист туристів і працівників, збереження культурної спадщини, економічну стабільність та національні інтереси. Формування цієї політики включає створення необхідної нормативно-правової бази для захисту прав туристів, працівників туристичної та готельно-ресторанної сфер, а також підприємств, які надають ці послуги; наявність державних органів та агентств, відповідальних за контроль та моніторинг безпеки; забезпечення надійності інфраструктури, включаючи транспорт, комунікації, медичні та готельно-ресторанні заклади; розробку планів дій на випадок надзвичайних ситуацій, таких як природні катастрофи, терористичні атаки і воєнні дії, техногенні аварії та катастрофи; розробку заходів для захисту культурних та історичних пам'яток, які є важливою частиною туристичного продукту, що включає як фізичну охорону, так і заходи для запобігання їх руйнуванню внаслідок масового туризму; надання економічних стимулів для бізнесу, який впроваджує заходи з підвищення безпеки, зокрема податкові пільги або субсидії на модернізацію та вдосконалення безпекових систем; використання міжнародного досвіду та стандартів для забезпечення безпеки у туристичній галузі, участь у міжнародних програмах та обмін інформацією щодо сучасних загроз і засобів їх нейтралізації; навчання персоналу готелів, ресторанів, туристичних агентств та інших учасників туристичного ринку діям у надзвичайних ситуаціях, безпеці на робочому місці та основам захисту від кіберзагроз; захист інформаційних систем та даних туристів, а також забезпечення безпеки при використанні онлайн-сервісів для бронювання, оплати та надання послуг.

Отже, формування державної політики у сфері забезпечення безпеки туристичної галузі та готельно-ресторанного бізнесу вимагає комплексного підходу з урахуванням соціально-політичної обстановки країни, специфіки кожного регіону та міжнародного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд наукових публікацій дає підстави стверджувати, що масштаб вияву ризиків та ймовірність їх трансформації у загрози залежать від впливу на них певних факторів. На погляд науковців, серед цих факторів слід виокремити зовнішні та внутрішні [1-5]. Учені ці чинники розглядають у залежності від джерела походження та масштабу поширення, що обмежений кордонами певної країни [6-9]. У науковій літературі поряд із факторами розглядають також регулятори. Вони є дотичним до концепції факторів і можуть бути визначені як засоби, інструменти й ознаки зовнішнього середовища, які використовуються для цілеспрямованої модифікації напрямів та інтенсивності перебігу певних процесів [10-12].

Відокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз сучасних наукових доробок закордонних та українських дослідників щодо забезпечення безпеки туристичної галузі та готельно-ресторанного бізнесу демонструє стабільний і глибокий інтерес до заявленої теми. Однак, незважаючи на значну науково-практичну базу з цього питання, особливостям забезпечення безпеки у воєнний і повоєнний час уваги майже не приділялося. Через війну туристичні ресурси України зазнали значних втрат і руйнувань, тому традиційні для нашої країни напрями туризму ще довго будуть знаходитись у стані стагнації та поступового відновлення. Саме тому дослідження щодо формування державної політики забезпечення безпеки туристичної галузі та готельно-ресторанного бізнесу в розрізі відродження туристичного сектору та індустрії гостинності України у післявоєнний час вважаються актуальними і потребують нових підходів до вирішення.

Метою статті є дослідження особливостей формування державної політики забезпечення безпеки туристичної галузі та готельно-ресторанного бізнесу. Зважаючи на предмет цього дослідження, автори зупинилися саме на систематизації факторів формування державної політики у сфері забезпечення безпеки туристичної галузі та готельно-ресторанного бізнесу, що дозволило уникнути розпорошення наукового пошуку й уваги.

Основний матеріал. Фактори безпеки туризму та готельно-ресторанного бізнесу загалом (залежно від змісту) поділяють на історичні, демографічні, економічні, соціальні та інші [3]. Крім того, фактори безпеки туризму можна згрупувати так:

- 1) за ступенем впливу (головні та другорядні);
- 2) за внутрішнім змістом (кількісні та якісні);
- 3) за тривалістю дії (довготривалі та ситуативні);
- 4) за ступенем деталізації (прості та складні);
- 5) за територіальним охопленням (загальнодержавні, регіональні і локальні або зовнішні та внутрішні);
- 6) за характером дії (об'єктивні та суб'єктивні);
- 7) за якісними характеристиками (сприятливі, нейтральні чи несприятливі);
- 8) за інтенсивністю впливу тощо [3].

Отже, у фундаментальній науці досі не вироблено єдиного підходу щодо структурування чинників туризму та готельно-ресторанного бізнесу загалом і їх безпеки зокрема. Водночас за своєю сутністю ризики та загрози безпеці необхідно розглядати в межах концепції факторів безпеки туризму та готельно-ресторанного бізнесу. До категорії «регуляторів» може бути віднесено зовнішнє середовище загалом та його окремі елементи. Це середовище за функціональним змістом є активним, адже засоби та інструменти зовнішнього середовища застосовуються в конкретній діяльності з певною метою. Отже, вважаємо, що забезпечують таку активність відповідні суб'єкти цілеспрямованого впливу. З огляду на предмет нашого дослідження вони представлені суб'єктами, які формують і реалізують державну політику у сфері забезпечення безпеки туризму та готельно-ресторанного бізнесу.

Очевидно, що відмінність між категоріями «фактор» і «регулятор» полягає у функціональному аспекті. Кожен фактор, що передбачає ймовірність цілеспрямованого впливу на об'єкт з метою регулювання певних його параметрів функціонування та розвитку, вимагає залучення для реалізації такого впливу відповідного регулятора (тобто суб'єкта). На відміну від факторів, регулятори мають більш конкретне практичне втілення. Водночас їх, як і фактори, можна об'єднати в групи на теоретичному рівні. Це необхідно для комплексного визначення рівня, характеру та інших особливостей суб'єктно-об'єктного впливу.

Аналіз Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року (далі – Стратегія) [13] (яка є основою роботи ДАРТ [14]) дає змогу зазначити, що визначено деякі фактори, які впливають на туристичну сферу та готельно-ресторанний бізнес. До цих чинників віднесено такі як фінансово-економічна криза та події, пов'язані з анексією АРК та проведенням антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей (зважаючи, що Стратегія була прийнята до початку повномасштабної війни, цей фактор не враховувався).

За свідченням розробників аналізованої Стратегії, ці фактори зумовили зменшення в'їзного туристичного потоку, негативно вплинули на структуру туризму і реалізацію туристичних можливостей України на внутрішньому та зовнішньому туристичних ринках. Крім того, у Стратегії наголошено, що загострення цих кризових явищ у сфері туризму засвідчує необхідність у реалізації таких заходів:

- удосконалення державної політики у зазначеній сфері;
- удосконалення пріоритетів і принципів її реалізації;
- удосконалення повноважень і компетенції суб'єктів туристичної діяльності;

– впровадження ефективних організаційно-правових, економічних, інформаційних механізмів розвитку сфери туризму [13].

Крім того, у Стратегії відсутнє цілісне визначення чинників, що впливають на безпеку туризму (дивись основні напрями реалізації Стратегії за напрямом «Безпека туристів» [13]).

Отже, на підставі всього вищенаведеного можемо висловити гіпотезу, що складається з двох частин. Перша передбачає, що на формування державної політики у сфері туризму та забезпечення його безпеки впливають такі фактори (рис. 1.1):

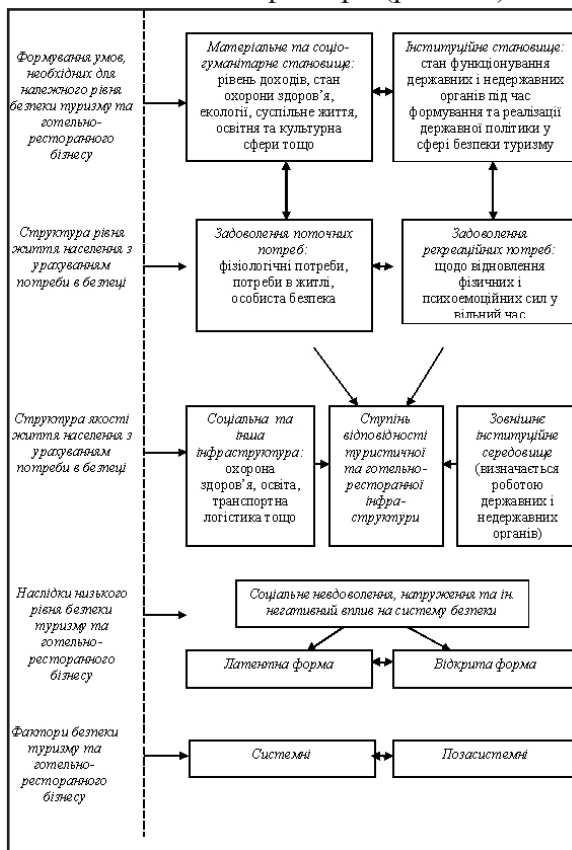

Рис. 1.1. Умови, фактори та наслідки реалізації державної політики у сфері забезпечення безпеки туризму та готельно-ресторанного бізнесу.

Джерело: авторська розробка

- 1) ті, що є прогнозованими та регульованими (системними);
- 2) ті, що важко спрогнозувати, і ті, які через свою непередбачуваність вимагають часу на правове визначення та врегулювання (позасистемні).

Крім того, виокремлені фактори можуть включати підгрупи факторів, що мають внутрішнє або зовнішнє спрямування, виражатися кількісно та якісно, на різних рівнях управління тощо.

Друга частина гіпотези передбачає визначення ролі регуляторів (суб'єктів цілеспрямованого впливу) у прогнозуванні та регулюванні вищенаведених факторів (рис. 1.2). На наше переконання, така роль полягає в розробці та впровадженні низки заходів. Виходячи з розуміння безпеки туризму, серед цих заходів слід виокремити:

- 1) ті, що передбачають визначення ризиків і загроз;
- 2) ті, що передбачають протистояння загрозам;
- 3) ті, що передбачають реагування на виклики та регулювання процесів у сфері безпеки туризму.

Зважаючи на положення Стратегії (щодо упровадження дієвих організаційно-правових, економічних та інших механізмів розвитку сфери туризму) [13], вважаємо, що більш детального дослідження вимагають такі заходи забезпечення безпеки туризму: 1) організаційного характеру; 2) програмно-установчого та політико-правового характеру; 3) правоохоронні заходи; 4) заходи інформаційного характеру; 5) соціальні заходи; 6) заходи у сфері екологічної безпеки, охорони навколишнього середовища та туристичних ресурсів; 7) заходи наукового та освітнього характеру.

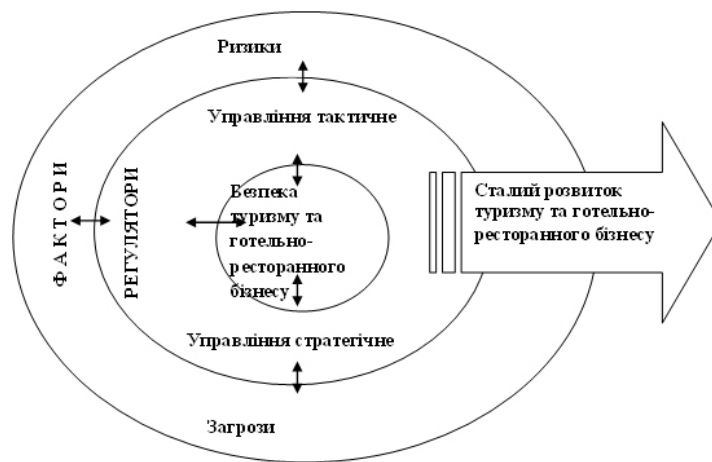

Рис. 1.2. Фактори, ризики, загрози та регулятори формування державної політики у сфері забезпечення безпеки туристичної галузі та готельно-ресторанного бізнесу

Джерело: складено авторами за матеріалами [1-5; 12]

1. *Заходи організаційного характеру.* Стратегія [13] установлює вимогу щодо забезпечення ефективної взаємодії правового, організаційного, економічного та фінансового механізмів державного регулювання розвитку сфери туризму та курортів. Організаційний механізм виконує роль єдиного чинника, що дозволяє запустити в дію статичну систему державного управління.

Відповідно до аналізованої стратегії організаційний механізм спрямований на забезпечення принципів партнерства та співробітництва органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, представників бізнесових та наукових кіл, громадських організацій. Чітке визначення завдань учасникам реалізації стратегії дасть змогу розподілити відповідальність за прийняття рішень та їх виконання. За цих обставин основними складовими організаційного механізму є такі:

- план заходів з реалізації стратегії, який дасть змогу із застосуванням установлених показників розвитку провести оцінку досягнення цілей стратегії шляхом проведення моніторингу та визначення ефективності впливу заходів, що здійснюються на державному, регіональному та місцевому рівнях;
- цільові та регіональні програми розвитку сфери туризму та курортів;
- договори, що укладаються, зокрема на засадах державно-приватного партнерства.

Слід зазначити, що подальше вдосконалення державної політики у сфері безпеки туризму та готельно-ресторанного бізнесу має бути пов'язане з оптимізацією функцій і повноважень центрального органу виконавчої влади у сфері туризму. Це можливо шляхом зміщення акцентів у бік актуалізації публічності системи управління, тобто поновлення роботи відповідних науково-громадських інституцій. Ці функції та повноваження мають бути фінансово забезпечені, адекватні завданням, що стоять перед національною туристичною адміністрацією, та характеру функцій, що нею реалізуються, і повноважень.

Отже, окремі функції з контролю над дотриманням стандартів і правил діяльності організацій індустрії туризму та готельно-ресторанного бізнесу, зокрема за якістю та безпекою наданих ними послуг, можуть певною мірою виконувати саморегульовані організації. Крім того, на них слід покласти поширення та розвиток системи добровільної стандартизації туристичної діяльності, консультування та надання юридичної допомоги, сприяння захисту прав і законних інтересів туристів, а також загальну координацію підприємницької діяльності у сфері туризму та готельно-ресторанного бізнесу.

2. *Заходи програмно-установчого та політико-правового характеру.* Стратегія [13] визначає важливість забезпечення ефективної взаємодії правового, організаційного, економічного та фінансового механізмів державного регулювання розвитку сфери туризму та курортів. У досліджуваній Стратегії не зустрінеш синонімічного (один в один) визначення важливості реалізації заходів програмно-установчого та політико-правового характеру. Проте очевидно, що у Стратегії правові заходи (або політико-правові) займають одне з важливих місць, зокрема у системі управління, і передбачають таке:

- здійснення моніторингу правозастосування в галузі безпеки туризму в Україні, зокрема з метою виконання рішень Конституційного Суду та Європейського суду з прав людини;
- внесення змін до законодавства України з метою усунення внутрішніх прогалин і протиріч, приведення його у відповідність до міжнародних договорів, ратифікованих Україною;
- уточнення діючих та підготовка нових програмно-установочних документів у сфері туризму та гарантування її безпеки, включення положень про безпеку туризму до Стратегії національної безпеки України та до Стратегії [13];
- законодавче розмежування повноважень у сфері гарантування та підтримки безпеки туризму між органами державної влади та органами місцевого самоврядування;
- сприяння прийняттю нормативно-правових актів, зокрема регіональних програм гарантування безпеки туризму, а також координація діяльності щодо їх реалізації;
- ідентифікація спектра товарів, робіт і послуг, а також майна, що використовуються туристами, для вжиття особливих (спеціальних) заходів щодо забезпечення якості та безпеки цих товарів, робіт та послуг (майна);
- категорювання об'єктів туристичної індустрії, інфраструктури туризму та туристичних ресурсів залежно від ступеня їх вразливості для загроз безпеці;
- впровадження в практику туристської діяльності та державного управління у сфері туризму основних принципів, розроблених за участю ЮНВТО та ІКАО Стратегії «S.A.F.E.», спрямованої на посилення заходів безпеки з одночасним полегшенням доступу громадян до туризму, ліквідацією надлишкових та (або) невідповідних туристських формальностей;
- розвиток правової основи формування та комплектування системи гарантування безпеки туризму, зокрема спеціалізованих служб із підтримки безпеки туристів;
- установлення порядку укладання адміністративних договорів (угод) у сфері гарантування безпеки туризму між національною туристичною адміністрацією та іншими органами виконавчої влади, що реалізують окремі повноваження у сфері забезпечення національної безпеки, а також між національною туристичною адміністрацією та регіональними туристичними адміністраціями;
- підвищення ефективності захисту прав і законних інтересів туристів як споживачів, зокрема через удосконалення правового регулювання безпеки послуг у сфері туризму у межах укладання, виконання та припинення цивільно-правових договорів;
- удосконалення медико-санітарних профілактичних заходів для громадян, які мають намір здійснити подорож у країну (місце) тимчасового перебування, в якій вони можуть зазнати ризику інфекційних захворювань;
- визначення цілей, завдань і механізмів загалом щодо участі інститутів громадянського суспільства у діяльності із підтримки безпеки туризму;
- розробка правових основ створення та функціонування саморегулюючих організацій у сфері туризму;
- установлення правових особливостей забезпечення безпеки окремих видів туризму (подорожі за маршрутами підвищеної небезпеки, подорожі неповнолітніх громадян, подорожі, пов'язані з участю у масових спортивних, культурних та інших заходах);
- сприяння формуванню інфраструктури надання іноземним туристам оперативної правової, медичної та інших видів невідкладної допомоги, зокрема спрощення доступу іноземних туристів до судового та іншого правового захисту в Україні (у разі, коли їхньому життю та здоров'ю завдається шкода внаслідок вчинення терористичних актів та інших злочинних посягань);
- формування ефективної інфраструктури досудового вирішення (врегулювання) спорів між туристами та особами, які здійснюють туристську діяльність;
- підвищення рівня правової культури підприємців у сфері туризму та безпеки;
- сприяння співпраці українських та іноземних підприємців, а також обміну досвідом і кращою практикою підприємницької діяльності, зокрема з питань підтримання безпеки туризму.

3. Правоохоронні заходи. Будь-які заходи державної політики приймаються та реалізуються в межах правового поля. У цьому контексті відзначимо правоохоронні заходи, що мають першорядне значення під час гарантування безпеки туризму, а саме:

- виявлення, усунення та попередження причин і умов, що спричиняють виникнення правопорушень у сфері туризму, зокрема проведення аналізу й оцінки динаміки злочинності та правопорушень, пов'язаних з туристами та місцями їх тимчасового перебування;
- припинення незаконної діяльності фізичних і юридичних осіб, що використовують «кани» туризму для вчинення терористичних актів, транснаціональних злочинів, здійснення

розвідувальної діяльності проти України, легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, незаконного обігу зброї, розповсюдження наркотиків, торгівлі людьми, незаконної та неконтрольованої міграції, контрабанди валютних та культурних цінностей, дорогоцінного каміння та металів, експлуатації неповнолітніх;

– координація на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях діяльності органів влади у сфері туризму, органів внутрішніх справ та органів безпеки щодо забезпечення безпеки туризму;

– створення у туристично-рекреаційних особливих економічних зонах, туристських кластерах, сільських та міських поселеннях, що приймають значні потоки туристів, спеціальних підрозділів (відділів тощо) правоохоронних органів (поліції) для профілактики та припинення злочинів та правопорушень у сфері туризму;

– підвищення рівня безпеки окремих об'єктів туристичної індустрії, посилення заходів захисту й охорони на потенційно найбільш уразливих об'єктах туристичної індустрії, інфраструктури та туристських ресурсах [15].

Отже, правоохоронні заходи у сфері безпеки туризму слід розглядати як частину правових (політико-правових) заходів загалом.

4. Заходи інформаційного характеру. Відповідно до Стратегії [13] у рамках визначених пріоритетних напрямів необхідно забезпечити ефективну взаємодію правового, організаційного, економічного та фінансового механізмів державного регулювання розвитку сфери туризму та курортів. Водночас незрозумілим є місце інформаційної складової серед окреслених векторів реалізації стратегії, хоча в ній виокремлено напрям «Маркетингова політика розвитку туризму та курортів України». І саме в межах цього напрямку визначено заходи, що стосуються інформаційного забезпечення, а саме:

1) становлення інституту саморегульованих організацій у сфері туризму та курортів (створення національної туристичної організації);

2) створення інтерактивної бази даних, що містить інформацію про туристичні та рекреаційні ресурси України, придатні для використання у сфері туризму та курортів, зокрема об'єкти культурної спадщини та природно-заповідного фонду, рекомендовані для відвідування туристами та формування національної мережі туристично-екскурсійних маршрутів;

3) забезпечення інформаційного супроводження реалізації державної політики у сфері туризму та курортів.

Водночас бракує правового закріплення (у межах аналізованої стратегії) вимоги щодо інформаційного забезпечення безпеки туризму. На наше переконання, воно має передбачати таке:

– сприяння захисту персональних даних туристів та іншої інформації, що охороняється законом;

– підтримку діяльності засобів масової інформації, спрямованої на забезпечення безпеки туризму, зокрема на об'єктивне інформування населення щодо загроз безпеці туризму, захист суспільства від недостовірної інформації у сфері туризму;

– розвиток співробітництва органів державної влади, вітчизняних і закордонних ЗМІ у галузі безпеки туризму;

– сприяння доступу фізичних і юридичних осіб до світових інформаційних ресурсів у сфері туризму, глобальних інформаційних мереж;

– формування єдиної загальнодержавної системи туристичних інформаційних показників, символів та знаків, зокрема у сфері безпеки туризму;

– створення на радіо та телебаченні циклу передач щодо різних аспектів туризму, його значення для економічного, соціального, духовного відродження України, розвитку культури й освіти, патріотичного виховання;

– створення інформаційних ресурсів у мережі Інтернет з питань розвитку туризму як ефективного способу консолідації українського суспільства, патріотичного виховання, духовного та іншого розвитку.

5. Соціальні заходи. Слід зазначити, що у Стратегії [13] у рамках визначених пріоритетних напрямів необхідно відсутнє як таке визначення соціальної складової. Проте забезпечити ефективну взаємодію правового, організаційного, економічного та фінансового механізмів державного регулювання розвитку сфери туризму та курортів покликана саме ця складова. Звісно, в аналізованій стратегії визначено вектор «Розвиток людських ресурсів», але він передбачає наголошення насамперед на такому:

1) на удосконаленні системи професійної підготовки фахівців сфери туризму;

2) на комплексному дослідженні ринку праці у сфері туризму;

3) на гармонізації кваліфікаційних вимог та стандартів вищої освіти у закладах вищої освіти;

4) на залученні населення до популяризації туризму;

5) на забезпеченні наукового супроводження та досліджень у сфері туризму тощо.

Однак поза увагою нормотворців залишаються аспекти, пов'язані із гарантуванням соціальної безпеки у сфері туризму. Зважаючи на це, вважаємо за необхідне доповнити Стратегію [13] положеннями, які стосуються такого:

– прийняття правових, організаційних, фінансових та інших заходів щодо розвитку соціального туризму, підвищення доступності послуг індустрії туризму для населення країни (сімейний туризм, туризм за участю інвалідів та літніх громадян, дітей і молоді та інших громадян, які потребують соціальної допомоги), включаючи встановлення податкових відрахувань для громадян, які здійснюють подорожі в межах території України;

– створення спеціалізованих «соціальних туристичних продуктів», змістом яких є вивчення об'єктів воєнної та бойової слави та історії героїв сучасної війни, вивчення та знайомство з історичним минулим України, її традиціями, культурою, мовним надбанням, традиційними релігіями, успіхами в соціально-економічному, технічному та іншому розвитку, участю України у сучасному світі, а також поширення цих туристичних продуктів серед широкого кола громадян, особливо дітей та молоді;

– розвиток інфраструктури та створення умов для подорожей інвалідів та літніх людей;

– забезпечення дотримання туристами правил, звичаїв, вірувань місцевого населення, зокрема за допомогою проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи;

– створення умов віруючим туристам для сповідання та участі в релігійних обрядах та церемоніях у процесі здійснення подорожей;

– фінансове забезпечення гарантій корінним нечисленным народам України, зокрема щодо їх соціально-економічного та культурного розвитку, захисту споконвічного довкілля, традицій щодо способу життя, господарювання та промислів;

– вжиття заходів щодо державної підтримки туризму за участю громадян-співвітчизників, які проживають за межами території України;

– сприяння формуванню галузевих профспілок працівників туристичної індустрії з метою захисту їхніх трудових прав у сфері туризму;

– проведення правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних, лікувально-профілактичних, реабілітаційних та інших заходів щодо забезпечення безпечних для людини умов праці в організаціях туристської індустрії за допомогою виконання (дотримання) санітарних вимог до виробничих процесів та технологічного обладнання, організації робочих місць колективними та індивідуальними засобами захисту, режиму праці, відпочинку та побутового обслуговування працівників;

– протидія різним формам експлуатації та дискримінації неповнолітніх працівників та подолання цих негативних явищ, сприяння прийняттю організаціями туристичної індустрії кодексів етики, що вважатимуть експлуатацію неповнолітніх неприйнятною.

б. Заходи у сфері екологічної безпеки, охорони навколишнього середовища та туристичних ресурсів. Слід констатувати, що Стратегія [13] якось побіжно визначає заходи у галузі екологічної безпеки. Так, серед очікуваних результатів визначено, що реалізація аналізованої стратегії дасть змогу:

1) підвищити конкурентоспроможність національного та регіональних туристичних продуктів;

2) підвищити якість життя населення шляхом забезпечення економічного зростання, екологічної безпеки, консолідації суспільства, надання доступу до послуг у сфері туризму та курортів;

3) створити нові робочі місця, розширити можливості населення щодо працевлаштування та самозайнятості;

4) створити сучасну туристичну інформаційну інфраструктуру, а також забезпечити поширення інформації про туристичні ресурси України у світовому інформаційному просторі [13].

Водночас незрозуміло, яким чином можливо оцінити стан досягнення очікуваних результатів, адже у Стратегії не міститься жодного «екологічного» контрольного показника розвитку сфери туризму та курортів в Україні.

На наш погляд, серед цих заходів варто виокремити такі, що спрямовані на гарантування екологічної безпеки у сфері туризму:

- екологізація економічної діяльності у сфері туризму в рамках інституційних та структурних перетворень, що дозволяють забезпечити становлення нової моделі господарювання та широке поширення екологічно орієнтованих методів управління туризмом;
- стимулювання надходження до України екологічно орієнтованих зарубіжних інвестицій;
- створення сприятливих економічних та інших умов розвитку тих форм і видів туризму, які дозволяють економити рідкісні та цінні природні ресурси, особливо воду й енергію, і навіть максимально уникати утворення відходів;
- переведення трудомістких, енерго- та ресурсомістких виробництв у більш прогресивні та високотехнологічні форми з урахуванням світового досвіду, обмеження концентрації небезпечних та шкідливих виробництв у поселеннях, які приймають туристів;
- згладжування сезонності, сприяння більш рівномірному розподілу потоків туристів та відвідувачів у часі та просторі, особливо у період масового проведення відпусток та шкільних канікул;
- створення умов для формування у місцях масового перебування туристів додаткових потужностей туристичної індустрії та інфраструктури, здатних у «гарячий сезон» організувати прийом та обслуговування значних потоків туристів без загрози заподіяння шкоди навколишньому середовищу та санітарно-епідеміологічному благополуччю поселення;
- розвиток сільськогосподарського виробництва, що забезпечує продуктами місця тимчасового перебування туристів на основі екологічно прогресивних агротехнологій, адаптованих до місцевих умов;
- удосконалення еколого-туристичної просвітницької діяльності та системи безперервної екологічної освіти для формування у туристів, підприємців, місцевого населення дбайливого ставлення до природної та культурної спадщини;
- створення умов для участі місцевого населення в підготовці та реалізації планів і проєктів та інших рішень у галузі розвитку місцевої туристичної індустрії (обговорення містобудівної документації, внесення до неї пропозицій, участь у зборах (сходах) громадян, участь у громадських слуханнях та ін.);
- планування містобудівної діяльності у місці тимчасового перебування туристів з урахуванням дотримання інтересів сфери туризму;
- сприяння проведенню незалежних (громадських) експертиз, предметом яких є оцінка відповідності наміченої підприємницької та іншої економічної діяльності інтересам сталого розвитку туризму, а також визначення соціально-економічних та інших наслідків реалізації об'єкта експертизи для туристської привабливості й економічного розвитку приймаючих туристів регіонів, культурної самобутності їх населення, історичного та архітектурного вигляду міст і населених пунктів, об'єктів культурної та природної спадщини, готельно-ресторанних комплексів;
- створення умов для спрямування фінансових коштів, що отримуються завдяки відвідуванням туристами об'єктів і пам'яток культури та інших туристських ресурсів, на їх підтримку, охорону, поліпшення та реставрацію;
- організація міжнародного партнерства з вирішення проблем стійкого розвитку туризму;
- сприяння участі суб'єктів сфери туризму у міжнародних наукових програмах із проблем сталого розвитку та в розробці заходів, що сприяють нормалізації антропогенного впливу на біосферу.

7. *Заходи наукового та освітнього характеру.* Стратегія [13] визначає, що організаційний механізм спрямований на забезпечення принципів партнерства та співробітництва шляхом залучення наукових кіл і громадських організацій. З огляду на відсутність деталізації особливостей реалізації організаційного механізму у сфері безпеки туризму можемо стверджувати, що цей механізм формують насамперед заходи наукового та освітнього характеру (адже всім явищам і процесам є певне науково-теоретичне пояснення). На нашу думку, серед цих заходів слід виокремити такі:

- розвиток науково-практичних основ забезпечення безпеки туризму з урахуванням сучасної геополітичної ситуації, умов соціально-економічного, культурного, екологічного розвитку України, ролі та значення туризму у світі;
- підготовка науково обґрунтованих прогнозів зміни внутрішніх та зовнішніх умов та факторів, що впливають на стан безпеки туризму, організація наукових і прикладних досліджень у сфері забезпечення безпеки туризму;
- створення єдиної системи професійної підготовки та перепідготовки (підвищення кваліфікації) персоналу (керівників та фахівців органів державної влади, органів місцевого

самоврядування, підприємств туристичної індустрії) у сфері забезпечення безпеки туризму, а також для роботи в умовах кризових (надзвичайних) ситуацій;

– створення умов підвищення туристичної свідомості (ідеології гостинності) населення туристських територій (районів);

– розробка та розповсюдження наукових і навчальних посібників, проведення конференцій з основних проблем забезпечення безпеки туризму;

– розширення меж і сфер взаємодії з міжнародними та зарубіжними органами й організаціями під час вирішення науково-технічних, освітніх питань забезпечення безпеки туризму.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що у прикінцевих положеннях оновленої Стратегії розвитку туризму та курортів має бути визначено кінцевий результат реалізації вищеразглянутих заходів, спрямованих на забезпечення безпеки туризму та готельно-ресторанного бізнесу. На наш погляд, таким результатом може бути впорядкування та гармонізація інтересів особистості, суспільства та держави у сфері туризму, а також забезпечення дотримання необхідного балансу між подальшим зростанням внутрішнього та міжнародного туристичного обміну, стійким розвитком сфери туризму та готельно-ресторанного бізнесу і, як наслідок, зміцнення національної безпеки України.

Список літератури

1. Алоян Р. Т. Особиста безпека особи як елемент адміністративно-правового статусу громадянина. Вісник Академії праці і соціальних відносин ФПУ (Серія: Право та державне управління): наук. зб. 2013. № 1. С. 65–71.
2. Леоненко Н. А., Домбровська С. М. Державне регулювання розвитку туристичної інфраструктури України. Вісник Національного університету цивільного захисту України: зб. наук. пр. Х.: Вид-во НУЦЗУ, 2020. Вип. 1 (12). С.134-141.
3. Голод А. Фактори безпеки туризму в регіоні: сутність та структура. URL: https://eujem.cz/wp-content/uploads/2016/eujem_2016_2_1/05.pdf, (дата звернення: 18.09.2024).
4. Ткач, В. О. Сутність і специфіка економічної безпеки в індустрії туризму. Український журнал прикладної економіки. 2019. Том 4. № 3. С. 33–38. ISSN 2415-8453
5. Ахмедова О. О. Теоретичні та прикладні засади державної політики у сфері забезпечення безпеки туристичної галузі (вітчизняний та закордонний досвід). Публічне урядування. 2022. № 2 (30). С. 10-15. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-2\(30\)-1](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-2(30)-1)
6. Faulkner, B. Towards a framework for disaster management. *Tourism Management*. 2000. 22(2), 135–147.
7. Kovari, I., Zimanyi, K. Safety and Security in the Age of Global Tourism. *Applied Studies in Agribusiness and Commerce*. 2011. Vol. 5 (60), 34-45.
8. Nassani, A. A, Zaman, K., Aldakhil, A. N., Qazi Abro, M. V. War economy and pleasure: assessing the effects of military expenditure on tourism growth. *Springer Science+Business Media Dordrecht*. 2016. DOI 10.1007/s11135-016-0362-x
9. Santana, G. Crisis management and tourism: Beyond the rhetoric. *Journal of Travel and Tourism Marketing*. 2003. 15(4), 299–321.
10. Bennett R. Tourism and logistics in an age of unprecedented crime. *Perspectives from a border patrol security company*. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 2017, Vol. 9 Iss 1, pp. 86 -94.
11. Lovelock, B. New Zealand travel agent practice in provision of advice for travel risky destinations. *Journal of Travel and Tourism Marketing*. 2003. 15(4), 259–279.
12. Earl A., Hall M. *Institutional theory in tourism and hospitality*. Abingdon, Oxon ; New York, NY : Routledge, 2021, 105 p. ISBN: 978-0-367-50775-6.
13. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Кабінет міністрів України. Розпорядження від 16 березня 2017 р. №168-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/249826501> (дата звернення: 18.09.2024).
14. Державне агентство розвитку туризму. Офіційний сайт. URL: <https://www.tourism.gov.ua/> (дата звернення: 18.09.2024).
15. Про національну безпеку України : Закон України, 2469-VIII, поточна редакція від 15.06.2022, / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 18.09.2024).

References

1. Aloyan, R. T. (2013). Osobysta bezpeka osoby yak element administratyvno-pravovoho statusu hromadyanyna [Personal security of a person as an element of the administrative and legal status of a citizen]. *Visnyk Akademiyi pratsi i sotsial'nykh vidnosyn FPU: nauk. zb. - Bulletin of the Academy of Labor and Social Relations of the Federal University of Applied Sciences. (Seriya: Pravo ta derzhavne upravlinnya)*, 1, 65–71. [In Ukrainian].
2. Leonenko, N. A., Dombrovs'ka, S. M. (2020). Derzhavne rehulyuvannya rozvytku turystychnoyi infrastruktury Ukrayiny [State regulation of the development of tourism infrastructure of Ukraine]. *Visnyk Natsional'noho universytetu tsyvil'noho zakhystu Ukrayiny: zb. nauk. pr. - Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine. Kh.: Vyd-vo NUTSZU*, 1 (12), 134-141. [In Ukrainian].
3. Holod, A. (2016). Faktory bezpeky turyzmu v rehioni: sutnist' ta struktura [Factors of tourism security in the region: essence and structure]. URL: https://eujem.cz/wp-content/uploads/2016/eujem_2016_2_1/05.pdf (accessed 18 September 2024). [In Ukrainian].
4. Tkach, V. O. (2019). Sutnist' i spetsyfika ekonomichnoyi bezpeky v industriyi turyzmu [The essence and specifics of economic security in the tourism industry]. *Ukrayins'kyy zhurnal prykladnoyi ekonomiky. Ukrainian Journal of Applied Economics*, Vol. 4, № 3, 33–38. ISSN 2415-8453 [In Ukrainian].
5. Akhmedova, O. O. (2022). Teoretychni ta prykladni zasady derzhavnoyi polityky u sferi zabezpechennya bezpeky turystychnoyi haluzi (vitchyznyanyy ta zakordonnyy dosvid) [Theoretical and applied principles of state policy in the field of ensuring the security of the tourism industry (domestic and foreign experience)]. *Publichne uryaduvannya*, 2 (30), 10-15. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-2\(30\)-1](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-2(30)-1) 6. [In Ukrainian].
6. Faulkner, B. (2000). Towards a framework for disaster management. *Tourism Management*, 22(2), 135–147.
7. Kovari, I., Zimanyi, K. (2011). Safety and Security in the Age of Global Tourism. *Applied Studies in Agribusiness and Commerce*, 5 (60), 34-45.
8. Nassani, A. A., Zaman, K., Aldakhil, A. N., Qazi Abro, M. V. (2016). War economy and pleasure: assessing the effects of military expenditure on tourism growth. *Springer Science+Business Media Dordrecht*. DOI 10.1007/s11135-016-0362-x
9. Santana, G. (2003). Crisis management and tourism: Beyond the rhetoric. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 15(4), 299–321.
10. Bennett, R. (2017). Tourism and logistics in an age of unprecedented crime. *Perspectives from a border patrol security company. Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, Vol. 9 Iss 1, 86 -94.
11. Lovelock, B. (2003). New Zealand travel agent practice in provision of advice for travel risky destinations. *Journal of Travel and Tourism Marketing*. 15(4), 259–279.
12. Earl, A., Hall, M. (2021). *Institutional theory in tourism and hospitality*. Abingdon, Oxon ; New York, NY : Routledge. ISBN: 978-0-367-50775-6.
13. Pro skhvalennya Stratehiyi rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku. Kabinet Ministriv Ukrayiny [On approval of the Tourism and Resorts Development Strategy for the period until 2026], *Rozporyadzhennya vid 16 bereznya 2017 r. № 168-r*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249826501> (accessed 18 September 2024). [In Ukrainian].
14. Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu. Ofitsiyyny sayt [State Tourism Development Agency. Official site] URL: <https://www.tourism.gov.ua/> (accessed 18 September 2024). [In Ukrainian].
15. Pro natsional'nu bezpeku Ukrayiny : Zakon Ukrayiny [On the national security of Ukraine: Law of Ukraine], 2469-VIII, potochna redaktsiya vid 15.06.2022, Verkhovna Rada Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (accessed 18 September 2024). [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.09.2024
Прийнята до публікації 23.09.2024